

²⁹ « campus curritur » et « mare navigatur ». « Pransus » quoque ac « potus » diversum valet quam indicat. Quid quod multa verba non totum declinationis ordinem ferunt? Quaedam etiam mutantur, ut « fero » in praeterito, quaedam tertiae demum personae figura dicuntur, ut « licet » « piget ». Quaedam simile quiddam patiuntur vocabulis in adverbium transeuntibus. Nam ut « noctu » et « diu », ita « dictu » « factu »; sunt enim haec quoque verba, participalia quidem, non tamen qualia « dicto » « facto »que.

5.

- ¹ Iam cum oratio tris habeat virtutes, ut emendata, ut dilucida, ut ornata sit (quia dicere apte, quod est praeceptum, plerique ornatui subiciunt), totidem vitia, quae sunt supra dictis contraria: emendate loquendi regulam, quae grammatices prior pars est, examinet.
- ² Haec exigitur verbis aut singulis aut pluribus. Verba nunc generaliter accipi volo: nam duplex eorum intellectus est, alter qui omnia per quae sermo nectitur significat, ut apud Horatium:

verbaque provisam rem non invita sequentur;

- alter in quo est una pars orationis: « lego » « scribo »; quam vitantes ambiguitatem quidam dicere maluerunt
- ³ voces, locutiones, dictiones. Singula sunt aut nostra aut peregrina, aut simplicia aut composita, aut propria aut tralata, aut usitata aut ficta.

Uni verbo vitium saepius quam virtus inest. Licet enim dicamus aliquod proprium, speciosum, sublime, nihil tamen horum nisi in complexu loquendi serieque

contingit: laudamus enim verba rebus bene accom-
modata. Sola est quae notari possit velut vocalitas,
quae εὐφωνία dicitur: cuius in eo dilectus est ut in-
ter duo quae idem significant ac tantundem valent
quod melius sonet malis.

Prima barbarismi ac soloecismi foeditas absit. Sed
quia interim excusantur haec vitia aut consuetudine
aut auctoritate aut vetustate aut denique vicinitate
virtutum (nam saepe a figuris ea separare difficile est):
ne qua tam lubrica observatio fallat, acriter se in illud
tenue discrimen grammaticus intendat, de quo nos la-
tius ibi loquemur ubi de figuris orationis tractandum
erit. Interim vitium quod fit in singulis verbis sit
barbarismus. Occurrat mihi forsitan aliquis: quid hic
promisso tanti operis dignum? aut quis hoc nescit,
alios barbarismos scribendo fieri, alios loquendo (quia
quod male scribitur male etiam dici necesse est, quae
vitiose dixeris non utique et scripto peccant), illud
prius adiectione detractione inmutatione transmuta-
tione, hoc secundum divisione complexione adspira-
tione sono contineri? Sed ut parva sint haec, pueri
docentur adhuc et grammaticos officii sui commone-
mus. Ex quibus si quis erit plane inpolitus et vestibulum
modo artis huius ingressus, intra haec, quae
profitentium commentariolis vulgata sunt, consistet;
doctiores multa adicient: vel hoc primum, quod barba-
rum pluribus modis accipimus. Unum gente, quale
sit si quis Afrum vel Hispanum Latinae orationi no-
men inserat: ut ferrum quo rotae vinciuntur dici so-
let «cantus», quamquam eo tamquam recepto utitur
Persius, sicut Catullus «ploxenum» circa Padum in-
venit, et in oratione Labieni (sive illa Corneli Galli est)

in Pollionem «casamo» † adsectator † e Gallia ductum est: nam «mastrucam», quod est Sardum, inridens Cicero ex industria dixit. Alterum genus barbari accipimus quod fit animi natura, ut is a quo insolenter quid aut minaciter aut crudeliter dictum sit barbare locutus existimatur. Tertium est illud vitium barbarismi, cuius exempla vulgo sunt plurima, sibi etiam quisque fingere potest, ut verbo cui libebit adiciat litteram syllabamve vel detrahat aut aliam pro alia aut eandem alio quam rectum est loco ponat. Sed quidam fere in iactationem eruditionis sumere illa ex poetis solent, et auctores quos praelegunt criminantur. Scire autem debet puer haec apud scriptores carminum aut venia digna aut etiam laude duci, potiusque illa docendi erunt minus vulgata. Nam duos in uno nomine faciebat barbarismos Tinga Placentinus, si reprehendenti Hortensio credimus, «preculam» pro «pergula» dicens, et inmutatione, cum c pro g uteretur, et transmutatione, cum r praeponeret antecedenti. At in eadem vitii geminatione «Mettoeo Fufetioeo» dicens Ennius poetico iure defenditur. Sed in prorsa quoque est quaedam iam recepta inmutatio (nam Cicero «Canopitarum exercitum» dicit, ipsi Canobon vocant), et «Trasumennum» pro «Tarsumenno» multi auctores, etiamsi est in eo transmutatio, vindicaverunt. Similiter alia: nam sive est «adsentior», Sisenna dixit «adsentio» multique et hunc et analogian secuti, sive illud verum est, haec quoque pars consensu defenditur: at ille pexus pinguisque doctor aut illic de tractionem aut hic adiectionem putabit. Quid quod quaedam, quae singula procul dubio vitiosa sunt, iuncta sine reprehensione dicuntur? Nam et «dua» et

« tre » [pondo] diversorum generum sunt barbarismi, at « dua pondo » et « tre pondo » usque ad nostram aetatem ab omnibus dictum est, et recte dici Messala¹⁶ confirmat. Absurdum forsitan videatur dicere barbarismum, quod est unius verbi vitium, fieri per numeros aut genera sicut soloecismum: « scala » tamen et « scopa » contraque « hordea » et « mulsa », licet litterarum mutationem detractionem adiectionem habeant, non alio vitiosa sunt quam quod pluralia singulariter et singularia pluraliter efferuntur: et « gladia » qui dixerunt genere exciderunt.¹⁷ Sed hoc quoque notare contentus sum, ne arti culpa quorundam pervicacium perplexae videar et ipse quaestionem addidisse.

Plus exigunt subtilitatis quae accidunt in dicendo vitia, quia exempla eorum tradi scripto non possunt, nisi cum in versus inciderunt, ut divisio « Europai »¹⁸ « Asiai », et ei contrarium vitium, quod συναίρεσιν et ἐπισυναλιφήν Graeci vocant, nos complexionem dicimus, qualis est apud P. Varronem:

tum te flagranti deiectum fulmine Phaethon.

Nam si esset prorsa oratio, easdem litteras enuntiare veris syllabis licebat. Praeterea quae fiunt spatio, sive cum syllaba correpta producitur, ut

Italiam fato profugus,

seu longa corripitur, (ut)

unius ob noxam et furias,

extra carmen non deprendas, sed nec in carmine vitia¹⁹ dicenda sunt. Illa vero non nisi aure exiguntur quae fiunt per sonos: quamquam per adspirationem, sive adicitur vitiose sive detrahitur, apud nos potest quaeri an in scripto sit vitium, si h littera est, non nota. Cuius quidem ratio mutata cum temporibus est sae-

²⁰ pius. Parcissime ea veteres usi etiam in vocalibus, cum « aedos » « ircos »que dicebant. Diu deinde servatum ne consonantibus adspirarent, ut in « Graccis » et « triumphis ». Erupit brevi tempore nimius usus, ut « choronae » « chenturiones » « praechones » adhuc quibusdam inscriptionibus maneat, qua de re Catulli nobile epigramma est. Inde durat ad nos usque « vehementer » et « comprehendere » et « mihi »: nam « mehe » quoque pro « me » apud antiquos tragoediarum praecipue scriptores in veteribus libris invenimus.

²² Adhuc difficilior observatio est per tenores (quos quidem ab antiquis dictos tonores comperi, videlicet declinato a Graecis verbo, qui τόνους dicunt) vel accentus, quas Graeci προσῳδίας vocant, cum acuta et gravis alia pro alia ponuntur, ut in hoc « Camillus », ²³ si acuitur prima, aut gravis pro flexa, ut « Cethegus » (et hic prima acuta; nam sic media mutatur), aut flexa pro gravi, ut ἱαπίce† circumducta sequenti, quam ex duabus syllabis in unam cogentes et deinde ²⁴ flectentes dupliciter peccant. Sed id saepius in Graecis nominibus accidit, ut « Atreus », quem nobis iuvenibus doctissimi senes acuta prima dicere solebant, ut necessario secunda gravis esset, item « Nerei » « Terei »que.

²⁵ Haec de accentibus tradita. Ceterum scio iam quosdam eruditos, nonnullos etiam grammaticos sic docere ac loqui ut propter quaedam vocum discrimina verbum interim acuto sono finiant, ut in illis

quae circum litora, circum
piscosos scopulos,

²⁶ ne, si gravem posuerint secundam, « circus » dici vi-

deatur, non « circumitus » : itemque cum « quale » interrogantes gravi, comparantes acuto tenore concludunt ; quod tamen in adverbis fere solis ac pronomi-
nibus vindicant, in ceteris veterem legem secuntur.

- ²⁷ Mihi videtur condicionem mutare quod his locis verba coniungimus. Nam cum dico « circum litora », tamquam unum enuntio dissimulata distinctione, itaque tamquam in una voce una est acuta : quod idem accidit in illo

Troiae qui primus ab oris.

- ²⁸ Evenit ut metri quoque condicio mutet accentum : pecudes pictaeque volucres.

Nam « volucres » media acuta legam, quia, etsi natura brevis, tamen positione longa est, ne faciat iambum, quem non recipit versus herous. Separata vero haec a praecepto nostro non recedent, aut si consuetudo vicerit vetus lex sermonis abolebitur. Cuius difficilius apud Graecos observatio est, quia plura illis loquendi genera, quas dialectus vocant, et quod alias vitiosum, interim alias rectum est. Apud nos vero brevissima ratio : namque in omni voce acuta intra numerum trium syllabarum continetur, sive eae sunt in verbo solae sive ultimae, et in iis aut proxima extremae aut ab ea tertia. Trium porro de quibus loquor media longa aut acuta aut flexa erit, eodem loco brevis utique gravem habebit sonum ideoque positam ante se, id est ab ultima tertiam, acuet. Est autem in omni voce utique acuta, sed numquam plus una nec umquam ultima, ideoque in disyllabis prior. Praeterea numquam in eadem flexa et acuta, † qui in eadem flexa

et acuta †; itaque neutra cludet vocem Latinam. Ea vero quae sunt syllabae unius erunt acuta aut flexa, ne sit aliqua vox sine acuta. Et illa per sonos accidunt, quae demonstrari scripto non possunt, vitia oris et linguae: iotacismus et labdacismus et ischnotetas et plateasmus feliciores fingendis nominibus Graeci vocant, sicut coelostomian, cum vox quasi in recessu oris auditur. Sunt etiam proprii quidam et inenarrabiles soni, quibus nonnumquam nationes deprehendimus. Remotis igitur omnibus de quibus supra diximus vitiis erit illa quae vocatur ὀρθοεπεία, id est emendata cum suavitate vocum explanatio: nam sic accipi potest recta.

Cetera vitia omnia ex pluribus vocibus sunt, quorum est soloecismus. Quamquam circa hoc quoque disputatum est; nam etiam qui complexu orationis accidere eum confitentur, quia tamen unius emendatione verbi corrigi possit, in verbo esse vitium, non in sermone contendunt, cum, sive «amarae corticis» seu «medio cortice» per genus facit soloecismum (quorum neutrum quidem reprehendo, cum sit utriusque Vergilius auctor: sed fingamus utrumlibet non recte dictum), mutatio vocis alterius, in qua vitium erat, rectam loquendi rationem sit redditura, ut «amari corticis» fiat vel «media cortice». Quod manifestae calumniae est: neutrum enim vitiosum est separatum, sed compositione peccatur, quae iam sermonis est. Illud eruditius quaeritur, an in singulis quoque verbis possit fieri soloecismus, ut si unum quis ad se vocans dicat «venite», aut si pluris a se dimittens ita loquatur: «abi» aut «discede». Nec non cum responsum ab interrogante dissentit, ut si dicenti «quem video?» ita occurras: «ego». In gestu etiam nonnulli putant